

MORGENDIENST

zondag 29 juni 2025, 3^e zondag na Pinksteren
Grote Kerk, Goes
voorganger: ds. Marien Grashoff

Orgelspel
Welkom

DIENT VAN VOORBEREIDING

Bemoediging en drempelgebed

Eerste psalm : *Psalm 92*: 1, 2

Groet

Kyriegebed : *Lied 299b* (Kyrie)

¹Zoals Christus dichtbij ons is,
zo woont u, o God, in ieder van ons
en niet in een huis van hout en steen.
Ons innerlijk hebt u vernieuwd;
wij zijn uw tempel,
lichaam van Christus.
Al vallen de muren en vervalt de kerk,
wij zijn uw woonplaats;
u woont in onze adem,
in onze handen en voeten;
het zijn ònze ogen
waarmee u, in mededogen,
omziet naar de wereld.
Wij danken u voor deze pleisterplaats,
voor richting, ruimte en rust.
Maar wij bidden u:
breng ons steeds weer naar buiten,
naar de kruispunten en brandhaarden
van onze wereld,
waar mensen elkaar
het licht in de ogen niet gunnen
en volkeren elkaar
naar het leven staan.
Want ten dienste van deze opdracht
– te wandelen als kinderen van het licht
en uw getuigen in de wereld te zijn –
is dit huis van hout en steen gebouwd.

Gloria : *Lied 299e* (Gloria)

DIENT VAN HET WOORD

¹ Morgengebed voor vrijdag, [Iona Abbey Worship Book](#) (2017), pag. 68v – mijn vertaling en iets bewerkt.

Aansteken van de kaarsen

Gebed van de zondag

Ruimte voor de kinderen

Lezing uit het Oude Testament : Deuteronomium 30,11-14²

Zingen : *Lied* 316

Lezing uit het Nieuwe Testament : Johannes 1,1-18³

Acclamatie

Voor uw Woord in de Schriften,
voor uw Woord in ons midden,
voor uw Woord in ons hart,
DANKEN WIJ U, O GOD.

Zingen : *Lied* 324

Preek

In deze drie diensten zou het gaan over 'schepping'. Bij de twee vorige diensten was dat duidelijk, want we lazen de twee scheppingsverhalen uit Genesis. Maar wat heeft de beroemde opening van het Evangelie naar Johannes daar nu mee te maken? Die hoort toch thuis bij Kerst?

Bijna vanzelf lezen we deze woorden uit het evangelie als een soort beschrijving van hoe Jezus uit de hemel neerdaalde op aarde. Dat noemen we dan incarnatie – 'vleeswording' – die we vervolgens teruglezen tot in de allereerste woorden van Johannes. En omdat Jezus er 'dus' al was 'in den beginne', werd hij ook vanzelf schepper van deze wereld. Met deze opening zou Johannes bovendien al meteen het centrale christelijke leerstuk van de drie-eenheid en Jezus' menselijke en goddelijke natuur hebben onderbouwd.

Zo kun je het lezen en zo wordt het – in verschillende variaties – heel vaak gelezen. Maar is dat de enig mogelijke lezing? Is dat uitsluitend wat Johannes probeerde te zeggen?

Ik zou het zo zeggen: bijna nooit kun je bij bijbellezen echt zeggen 'dat stáát er gewoon', want altijd weer is het eerlijker om te zeggen 'zo lees ik het'. En dan moet je niet gaan vechten over wat wel of niet het enig goede antwoord is, maar eerlijk uitleggen *waarom* jij het zo leest. Ik zal straks uitleggen waarom ik de opening van Johannes op mijn manier lees.⁴ Want zijn openingswoorden zijn mij zeer dierbaar geworden.⁵

² [Naardense bijbel](#) (2024).

³ [Naardense bijbel](#) (2024) – iets bewerkt: 'woord' i.p.v. 'het spreken'; 'vers 1 'een god' i.p.v. 'God'; vers 10-13 'het' i.p.v. 'hem'; vers 18 'eniggeboren zoon' i.p.v. 'eniggeboren god'.

⁴ Zie ook de waarschuwing voor bijbellezers in Jan Fokkelman, [Dichtkunst in de bijbel](#). Een handleiding bij literair lezen (Zoetermeer: Meinema, 2000) pag. 233: "Een geniepige vorm van misleiding is de bril op onze neus: onze stille hoop, onze verwachtingen, onze gevormde denkbeelden over Mozes, Jezus, het oude Israël enzovoorts, en vooral onze vooroordelen, geloofsopvattingen en zekerheden. Vaste ideeën over welk aspect van geloof en wereld ook zullen je beïnvloeden, sturen en geregeld hinderen, ook als je het niet merkt." Precies dit is de reden dat in veranderde tijden of op andere plaatsen de uitleg van een traditie steeds is aangepast. Ons christelijk geloof is anders dan dat van onze grootouders en totaal anders dan wat het ooit in het begin is geweest. Net zo verschilt christelijk geloof in West-Europa van dat in Zuid-Amerika, Afrika of Azië. Zie voor die steeds veranderende uitleg van religieuze tradities: [Karen Armstrong](#), *The Lost Art of Scripture*. Rescuing the Sacred Texts (London: Vintage, 2019) of de [Nederlandse vertaling](#) daarvan.

⁵ En dat begon misschien al met het opstel over Johannes 1,1 dat ik in Havo 5 moest schrijven voor Nederlands.

-

Hoe lezen we dan de opening van het Johannes-evangelie?

In de eerste plaats moeten we het lezen als een hernieuwde uitleg bij de scheppingsverhalen uit Genesis. Het gaat om *scheppen*, om dat wat mensen in naam van God doen om van de wereld en wie daarop wonen een goede wereld te maken. Goed in Gods ogen. Het gaat Johannes in de eerste plaats om de mens – niet de mens zoals die ‘nu eenmaal is’, maar om de mens zoals die worden moet: beelddrager van God. Juist als Johannes, net als de scheppingsverhalen, de mens centraal plaatst doet hij dat op een fundamenteel kritische manier.

Johannes gebruikt een reeks woorden en formuleringen die duidelijk naar Genesis verwijzen: *bij begin, God, licht tegenover duisternis, het spreken of het woord, leven, mens*. Dat ‘begin’ is de oorsprong, het vertrekpunt, beginsel.⁶ En God die bij mensen ‘zijn tent opslaat’ verbindt de ‘tent van samenkomst’, de tabernakel uit de woestijnjaren, met het slot van Openbaring waar God op de vernieuwde aarde zal ‘vertenten’ bij de mensen.⁷ Johannes schrijft dus bijbels Hebreeuws in het Grieks neer.

Al die tekstverbindingen laten vooral zien dat het Evangelie naar Johannes niet anti-Joods is – wat de kerk er later te vaak wel van gemaakt heeft – maar juist volop Joods.⁸ Dat wil zeggen: Joods zoals in de 1e eeuw het jodendom bijzonder veelkleurig was. Want dat is iets dat we

De leraar vond het erg goed (en vroeg achterdochtig of mijn vader misschien had meegeholpen...). Helaas ben ik het al snel kwijtgeraakt, maar ik herinner mij dat die beginwoorden van Johannes mij toen al raakten. Over de proloog van Johannes heb ik in 2011 in Schotland voor het eerst een artikel geschreven (voor mijn website). Ik kreeg enthousiaste bijval van een kanunnik van Windsor Castle, maar omgekeerd evenredige reserve van diens vriend, een nieuw-testamenticus in Oxford. Later bewerkte ik het artikel in het Nederlands en breidde ik het uit. Een (emeritus) hoogleraar symboliek en een hoogleraar judaïca reageerden heel positief, maar in het theologisch werkgezelschap kon ik mensen niet erg overtuigen...

⁶ In het Hebreeuws staat er *bereesjiet* – het voorzetsel *be* = ‘in’, ‘bij’, ‘door middel van’, plus het zelfstandig naamwoord *reesjiet* = ‘begin’, ‘eerste’, ‘hoogste’. De samenstelling heeft géén lidwoord en daarom krijg je dan een rare constructie, maar dat is dus kennelijk de bedoeling van de tekst. Wat is dan dat ‘begin’ of die ‘oorsprong’? De Talmoedgeleerde [Rasji](#) vindt [een antwoord](#) in twee bijbelteksten: [Spreuken 8,22](#), waar de wijsheid het begin is van Gods weg, en [Jeremia 2,3](#), waar Israël het begin, de eersteling, heet van Gods oogst. De Griekse woorden van Johannes geven dit Hebreeuws exact weer: *en archè* – het voorzetsel *en* = ‘in’, ‘temidden van’, plus het zelfstandig naamwoord *archè* = ‘begin’, ‘oorsprong’, ‘eerste oorzaak’.

⁷ De uitdrukking ‘zijn tent opslaan’ of ‘vertenten’ komt niet helemaal alleen in Johannes en Openbaring voor: in de oude Griekse vertaling van het Oude Testament, de [Septuagint](#), komt het woord sporadisch voor, bv. in [Gen. 13,12](#). Het gaat hier om het Griekse woord: *skènè* (zelfstandig naamwoord) resp. *skèno-oo* (werkwoord).

⁸ Het Evangelie naar Johannes is hoogstwaarschijnlijk ontstaan in Palestina, vroeg in de 2e eeuw, in een zg. johanneïsche gemeente. Daarbinnen waren er twee stromingen: een die sterk wilde vasthouden aan de Joodse traditie en een die meer open stond voor de hellenistische wereld daarbuiten. Daardoor lopen er in dit evangelie voortdurend twee verhaallijnen door elkaar: het verhaal van wat Jezus deed en leerde en gedeelten uit de discussies tussen de twee stromingen binnen die johanneïsche gemeente. ‘Joden’ slaat daarom in de eerste plaats op de judaïserende stroming binnen Johannes’ gemeente en niet op alle Joden – en al helemaal niet op alle Joden van alle tijden. Zie: J. Louis Martyn, [History and Theology in the Fourth Gospel](#). Third Edition (Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 2003) – wel een boek voor theologen of classici.

hebben geleerd van de Dode Zee-rollen.⁹

En daarom moeten we op zoek naar wat volgens Johannes 'scheppen' zou betekenen.

Scheppen begint met spreken, met woorden. Daarbij gaat het om déze aarde die een geordende wereld moet worden, een *kosmos*. Mensenwoorden zijn absoluut noodzakelijk om Gods spreken op deze aarde te laten landen en inwerken. Het komt er dus serieus op aan wat wij wel of niet zeggen en doen.

Dat is ook wat Mozes, zoals wij hoorden, het volk voorhoudt. Gods Woord is niet onbereikbaar ver weg, maar zeer nabij:

niet in de hemelen is het...

niet aan de overzijde van de zee is het...

nee, zeer dicht bij je is het woord:

in je mond en in je hart,

om het te doen!

-

Het gaat dus om woorden, om taal. Maar wat is taal? Wat doet taal?¹⁰

Taal is dat wat mensen onderscheidt van alle andere schepselen. Dieren hebben vele manieren om onderling te communiceren, waaronder heel verfijnde. En ook bomen of planten kunnen elkaar signalen geven. Maar dat is wezenlijk iets anders dan menselijke taal, wat geleerde biologen of dokters daar ook over mogen beweren.

In het dagelijks verkeer is taal in de eerste plaats een manier om informatie te delen. 'Hoe is het weer?' 'Wat kan ik voor u doen?' 'Kunt u mij de weg naar Hamelen vertellen?' 'Ik ben vandaag zo happy' – dat soort taal en die is vooral beschrijvend.

Juist onze wetenschap heeft die nauwkeurige en functionele taal nodig. Ook wiskunde is een zeer precieze, abstracte taal. Zonder die dagelijkse taal om informatie te delen, zou onze samenleving geen moment kunnen bestaan. Het is de taal van feiten en data, van wegen, meten en tellen – en van computers.

De valkuil is dat we het daarbij laten. Dat we alleen functionele, beschrijvende taal serieus nemen. Dat gebeurt inderdaad, overal en altijd, want dat is nu eenmaal onze dagelijkse taal. Maar dat is bij lange na niet alles. Naast die dagelijkse, beschrijvende taal zijn er verhalen, poëzie, beeldspraak, dubbelzinnigheid, droombeelden, fantasie, humor, ironie, leugens, enz.¹¹

Taal brengt iets tot stand. Als de rechter vonnis velt, gaat er iets gebeuren met de

⁹ Een degelijke, maar goed leesbare inleiding op de Dode Zee-rollen is: Mladen Popović e.a., [De Dode Zeerollen](#). Nieuw licht op de schatten van Qumran (Zwolle: WBooks/Drents Museum, 2013) – helaas uitverkocht.

¹⁰ Volgens wetenschappers bestaat de moderne mens, *Homo sapiens*, ongeveer 250.000 jaar. Taalkundigen denken dat de taal zo'n 150.000 jaar geleden ontstond, maar anderen stellen dat taal veel ouder is dan de moderne mens, misschien 3,5-4 miljoen jaar oud. Hoe of waaruit taal is ontstaan is een kwestie van louter hypothesen, waarvan ik de mooiste vind dat taal ontstaan zou zijn uit muziek en zang. Zie ook [Wikipedia](#).

¹¹ Zie daarvoor bv. het werk van [John Austin](#) (1911-1960) of [Ludwig Wittgenstein](#) (1889-1951).

veroordeelde. Als wij een afspraak maken, leidt dat tot een handeling (of juist niet). Wie we zijn als Nederlanders of als gelovigen is gebaseerd op een verhaal waarin een oorsprong, een doel en kenmerken zijn verweven. Onze wereldwijde samenleving wordt bijeengehouden door een verhaal, namelijk dat alles geldwaarde heeft, dat schulden te allen tijde betaald moeten worden en dat geld de hoogste macht is.¹²

Van al deze dingen denken we meestal dat ze gewoon een gegeven zijn. 'Het is nu eenmaal zo' – alsof het natuurverschijnselen zouden zijn. Maar in werkelijkheid is het allemaal terug te voeren tot keuzes die mensen persoonlijk of als samenleving hebben gemaakt. En mensen kunnen keuzes herzien of herroepen.

De functionele taal van de wetenschap legt uit *wat* de dingen zijn en *hoe* ze werken. Dat is onze manier om de werkelijkheid te begrijpen. Zo vertellen we hoe de wereld is, maar niet wat ze zou kunnen of moeten zijn. Wat er nog niet is, kun je niet in beschrijvende taal vangen. Voor de wetenschap is de evolutie daarom een gebeuren waarin toeval en willekeur de hoofdrol krijgen.

Om verder te zien dan alleen het bestaande hebben we juist die andere taal nodig, de taal van verhalen, geboden, poëzie, visioenen, profetie. Als God spreekt, gebeurt dat ook. En daarom moet ook de mens niet blijven nietsdoen in het paradijs, maar juist de wereld ingaan om te spreken, te luisteren en vooral te doen. In de bijbel gaan 'spreken' en 'doen' altijd samen.¹³

Ik denk dat we het als westerse gelovigen in de afgelopen eeuwen voor een flink deel zijn verleerd om die tweede, andere taal te herkennen en te gebruiken. We hebben tot op vandaag vooral geprobeerd geloof en kerk 'begrijpelijk' en 'eenvoudig' te maken. Tot aan de bijbelvertalingen toe. Ook de theologie heeft al eeuwen lang geprobeerd 'het geloof' (als een zelfstandig iets) te vangen in de redelijke taal van de moderne tijd.¹⁴

De bijbelwetenschap ging daarin waarschijnlijk het verst. We zijn de bijbel gaan lezen door de bril van historische feiten en data. En juist vandaag lopen we tegen de grenzen aan van die rationele, beschrijvende taal. We hebben een sterke neiging gekregen om taal te verletterlijken. Wat niet feitelijk klopt kan niet waar zijn en wat niet meetbaar is bestaat niet. Maar dat sluit die andere taal van de bijbel bijna vanzelf buiten.

We zullen opnieuw op zoek moeten naar de kracht van verhalen en poëzie, van liturgie en

¹² [Yuval Harari](#) betoogt overtuigend hoe de mensheid zich verenigd heeft geweten door achtereenvolgens de verhalen van de stamgeschiedenis, van de koninkrijken en wereldrijken met hun godgelijke heersers, en van het geld als veel meer dan enkel een ruilmiddel. Volgens Harari is ook de wetenschap volledig ingeweven in dat kapitalistische credo. Zie Yuval Noah Harari, *Sapiens. A Brief History of Human Kind* (London: Vintage, 2011) of de [Nederlandse vertaling](#) hiervan. Theologisch is dit al veertig jaar geleden uitgewerkt door Arend Th. van Leeuwen, *De nacht van het kapitaal*. Door het oerwoud van de economie naar de bronnen van de burgerlijke religie (Nijmegen: SUN, 1984).

¹³ Het Hebreeuwse werkwoord *dabar* betekent zowel 'spreken' als 'doen' en de *Septuagint* vertaalt dat ook consequent met (vormen van) *logos* = 'woord'.

¹⁴ Er was uiteraard ook wel tegengas, bijvoorbeeld uit de hoek van bevindelijke protestanten. Bv. in de [Walcherse Artikelen](#) van 1693. Zie daarvoor het proefschrift van J.W. Veltkamp, [De menselijke reeden onmaetiglijk gelaudeert](#). De Walcherse Artikelen 1693 tegen de achtergrond van de Vroege Verlichting in de Republiek (Utrecht: Kok, 2011). Daaruit blijkt ook dat hedendaagse kritiek op kerkelijke leer veel kan lijken op die van drie eeuwen geleden.

gebeden. We zullen opnieuw moeten leren in de dagelijkse werkelijkheid het wonderlijke en het grotere te benoemen in een taal die feiten niet ontkent, maar wel verder reikt dan dat wat meetbaar is.¹⁵

-

Genoeg omtrekkende bewegingen. Hoe lees ik de proloog van Johannes? En waarom lees ik het zo? Kort gezegd zijn dit mijn uitgangspunten:

- het Evangelie naar Johannes is *volop Joods* en helemaal verweven met het Oude Testament;
- materie en geest, lichaam en ziel, aarde en hemel horen altijd bij elkaar, máár 'God is in de hemel en de mens is op aarde' en dat *onderscheid* is essentieel;¹⁶
- waar het op aankomt is *de mens als beelddrager van God* en daarin is Jezus onze Leraar en degene die het reeds voor ons gedaan heeft.

Johannes wil duidelijk maken hoe het oneindige en onkenbare van God zich verbindt met het eindige en kenbare van onze wereld. Hij balanceert daarbij tussen Griekse filosofie en Joodse geloofstaal. De verbinding tussen God en wereld gaat via het Woord. Het Woord is niet hetzelfde als God, maar wel datgene dat er het dichtst bij komt. Dat Woord is immers wat de Psalm zegt:¹⁷

*Een lamp voor mijn voet is uw woord,
en een licht op mijn pad.*

Maar het Woord van God kan alleen landen in onze werkelijkheid als het wordt uitgelegd in mensenwoorden. Anders kan dat *Licht* niet de *duisternis* verdrijven voor mensen en hun waarachtig *leven* schenken. Daarom komt er *een mens*: Johannes (de Doper), wiens naam betekent 'God is genadig'. En hij komt als *getuige van het Licht*.

Het beslissende punt is dat het *Woord vlees-en-bloed* geworden is. Dáár verschijnt Jezus, en meteen met titel: *Jezus Christus*. Maar let wel: de gestalte is die van een *mens*. Voluit mens – máár: de mens die inderdaad volledig beeld van God is. En dat is uniek – en een hoge aanspraak. Dat is de betekenis van de titel 'zoon van God': waarlijk mens naar Gods beeld.¹⁸

¹⁵ [Rowan Williams](#), de vroegere aartsbisschop van Canterbury, maakte dit punt in [The Gifford Lectures](#) van 2013. Zie het interview met hem in [Wapenveld](#) 75/2 (april 2025) 2-7. Op pag. 6 bv. dit citaat: 'Alle taal is een handeling die ons open doet staan voor het onvoorwaardelijke, het oneindige, voor geschenk en verwondering. En precies daar wil ik taal niet helemaal uitbesteden aan kunstmatige intelligentie.'

¹⁶ Zie [Prediker 5,1](#). Een heldere, zij het wat langere, uitleg van samenhang en onderscheid tussen hemel en aarde geeft Klaas Spronk, 'God is in de hemel en jij bent op aarde' in: [Theologie.nl](#) (1 november 2013; online). Voor de Griekse filosofie waren geest en materie gescheiden en dat dualisme vinden we terug in de stroming van de [gnostiek](#). In de 2e eeuw was die filosofie wijdverbreid, ook onder christenen. Zie de [Nag Hammadi-handschriften](#). Johannes doet niet aan gnostiek omdat hij, heel Joods, vasthoudt aan de samenhang tussen hemel en aarde.

¹⁷ [Psalm 119,105](#). Het Woord bij Johannes is de Torah. Een [midrasi](#) vertelt hoe God bij zijn scheppen eerst de Torah raadpleegde: 'God keek in de Torah en schiep het heelal.' Ook dat is een (Joodse) manier om te zeggen dat alles begint bij het Woord. Zie Jonathan Sacks, [Deuteronomium, boek van de samenleving](#) (Middelburg: Skandalon, 2024) pag. 271 (maar lees ook 270-273).

¹⁸ De uitdrukking 'zoon van God' komt 7x voor in Johannes en is in de eerste plaats een titel, of belijdenis, die anderen adresseren aan Jezus: 1,34 (Johannes de Doper), 1,50 (Natanaël), 11,27 (Marta) en 20,31 (Johannes de Evangelist). Op de overige drie plaatsen spreekt Jezus óver 'de zoon van God' zonder te zeggen 'dat ben ik'.

Daarom blijf ik in vers 18 halsstarrig lezen *de eniggeboren zoon* – en niet de door dogmatiek gekleurde ‘vertaling’ die de NBV21 geeft. Daarachter schuilt een tekstkritisch probleem: wat was de oorspronkelijk Griekse tekst? De kerk las altijd ‘de eniggeboren zoon’. Maar in 1979 zijn de bijbelwetenschappers hier van gedachten veranderd. De onbetwijfeld oorspronkelijke lezing valt in feite niet meer te achterhalen. Daarom lijkt het mij verstandiger om die traditionele lezing aan te houden: *de eniggeboren zoon*. Want Jezus is een mens van vlees-en-bloed geweest.¹⁹

Johannes toont Jezus dus als Gods Woord, de Torah, in vlees-en-bloed. Dat is beeldspraak, maar wel beeldspraak die de werkelijke ervaring van Johannes’ gemeente verwoordt. Jezus is in die gemeente levend aanwezig als de Leraar, degene die Gods Woord uitlegt. En diens uitleg zal Johannes in zijn evangelie bewaren en doorgeven.

Johannes’ eerste woorden zijn welbeschouwd heel radicaal. Alles begint, dat wil zeggen: vindt zijn oorsprong, in woorden, in taal. Ook alles wat we zeggen, zingen of belijden over God is uiteindelijk taal. Meer hebben we niet, geen bewijs, geen data. Van God hebben we geen beeld – *niemand heeft ooit God gezien*, zegt Johannes – maar alleen een verhaal, namelijk de boeken van het Oude en Nieuwe Testament. En Jezus onderwijst ons die woorden, opdat wij

Opvallend is dat deze titel juist in het verhaal van lijden en opwekking uit de dood niet voorkomt. Daarnaast komt de uitdrukking ‘zoon des mensen’ bij Johannes 13x voor, nagenoeg tweemaal zo vaak als ‘zoon van God’. In de meeste gevallen is het Jezus die iets zegt óver de mensenzoon. Tweemaal noemt hij zichzelf expliciet zo (8,28 en 9,35vv) en eenmaal klinkt de dubbele vraag ‘wie is de zoon des mensen?’ (12,34). Wat betreft het lijdensverhaal en wat volgt: alleen aan het begin daarvan spreekt Jezus 1x over de ‘zoon des mensen’ (13,31).

¹⁹ Enige uitleg bij de tekstkritiek. Tot de uitvinding van de boekdrukkunst werden boeken met de hand gekopieerd. Bij elke nieuwe kopie konden er fouten insluipen of bewust veranderingen worden aangebracht. Van het Nieuwe Testament zijn zo ruim 5000 handschriften of fragmenten bewaard gebleven. Die worden door bijbelwetenschappers geordend in zg. tekstfamilies, dat zijn teksten die het meest met elkaar overeenkomen. Daarnaast is de datering van handschriften belangrijk. Een van de vier tekstfamilies van het Nieuwe Testament, de Alexandrijnse en daarbinnen vooral de [Codex Vaticanus](#) (4^e eeuw), heeft het meeste gezag gekregen als zijnde de oudste en meest betrouwbare tekstgetuige. Uit al die verschillende teksten stelt een wereldwijde groep specialisten de zg. standaardtekst samen, waarin eerlijkheidshalve de belangrijkste tekstvarianten in de voetnoten staan vermeld. Voor het Nieuwe Testament is dat nu de uitgave van [Nestle-Aland](#), 27e druk. Dat is het vak van de tekstkritiek. In Johannes 1,18 is de tekstkritische kwestie deze: staat er ‘eniggeboren zoon’ (*monogenès huìos*) of ‘eniggeboren god’ (*monogenès theos*)? Omdat de handschriften hier vaak afkortingen gebruikten, is het verschil daartussen maar één letter. Op grond van tekstgetuigen of verwante woorden binnen het Evangelie van Johannes valt niet onomstotelijk vast te stellen wat de oorspronkelijke lezing is geweest. Vanaf de 26e druk uit 1979 heeft Nestle-Aland gekozen voor de variante lezing: ‘eniggeboren god’. Die keuze steunt in feite alleen op de *Codex Vaticanus* en een enkel papyrus-handschrift. Maar de NBV21 maakt het bonter door hier gewoon het dogma van de drie-eenheid te schuiven in wat ze een ‘vertaling’ durft noemen (let op de hoofdletters!): ‘de enige Zoon, die zelf God is’. Dat vind ik een exegetische doodzonde. Los daarvan: uit de Dode Zeerollen hebben we geleerd hoe veelkleurig de godsdienst was in die tijd. Dus zouden er ook van Johannes niet gewoon verschillende versies naast elkaar hebben bestaan, zonder dat er één exclusief maatgevend is geweest? Omdat de gedachte dat God geboren zou kunnen worden ondenkbaar is voor zowel de bijbel als de johanneïsche gemeente, kies ik dus voor ‘eniggeboren zoon’. Op vergelijkbare, alsmede grammaticale gronden vertaal ik in vers 1c ‘ja, een god is het woord geweest’ en niet ‘God’. Zie Alexander Smarius, ‘[Another God in the Gospel of John?](#) A Linguistic Analysis of John 1:1 and 1:18’ in: *Horizons in Biblical Theology* 44 (2022) 141-171. Tenslotte: wil je in vers 18 toch *monogenès theos* lezen, dan moet je dat eerlijkheidshalve net als in vers 1c vertalen: ‘een eniggeboren god’. Maar hoe zich dat dan verhoudt tot ‘de vader’, zou ik niet kunnen zeggen.

ze doen – hij heeft hem uitgelegd.²⁰

Zo lees ik de proloog van Johannes.

–

Is onze inzet om de schepping te bewaren dan niet precies wat ons te doen staat? Is dat niet onze bijdrage aan Gods goede aarde? Jazeker, maar het gevaar is dat we dat opnieuw beperken tot alleen dat functionele. En dat is niet genoeg voor de kerk: het laat de wortel van het kwaad ongemoeid.²¹

Afval scheiden, verse groenten en fruit van het seizoen eten, brood bakken met meel van de molen, fiets en ov in plaats van de auto, kamperen in eigen land in plaats van vliegen naar de zon, groene energie gebruiken en dat zo zuinig mogelijk, zo min mogelijk verpakte spullen kopen, kritisch kijken naar labels bij alles wat je koopt – zolang we getrouwd zijn hebben we dat allemaal gedaan en daar is niets fout aan. En ik vind het mooi dat de Vredeskerk een Groene kerk is geworden. Maar het is niet genoeg, want het treft nog niet het hart van het milieu- en klimaatprobleem. Het blijft steken in functionele taal en technische oplossingen.

*Dat hart van het klimaatprobleem is ons religieuze ontzag voor de goden van onze tijd: welvaart, individuele vrijheid, gelijkheid.*²² We laten ons gewillig leiden door comfort en consumptie, ofwel door onze persoonlijke belangen en begeerten. We hebben alles, tot aan onderwijs, zorg, wonen en zelfs de kerk afhankelijk gemaakt van de markt. En de markt heeft maar één motor: kapitaalgroei. En we gelóven in dat vrije markt-verhaal. Van geld hebben we inderdaad een god gemaakt, eentje die keurig past in onze dagelijkse, functionele taal. En dat

²⁰ Klassiek protestants is het dat wij God op twee manieren kunnen kennen: ten eerste door het 'Boek der Natuur', ten tweede ('duidelijker en volkomener') door het Woord ([Nederlandse Geloofsbelijdenis](#), art. 2 (1561)). En daarom is in de protestantse traditie zowel de wetenschappelijke studie van de natuurlijke wereld als de intensieve studie van de bijbel van groot belang. Zie ook: Eric Jorink, [Het 'Boeck der Natuer'](#). Nederlandse geleerden en de wonderen van Gods schepping 1575-1715, pag. 52-55 (Leiden: Primavera, 2006).

²¹ De inzet van de PKN vinden we vooral in het Groene Kerken-programma. Zie hun [website Groene Kerken](#). Toch ook daar voor mij meteen een kleine irritatie: de cookies. Je kunt ze netjes weigeren (dat is een wettelijke plicht), maar anders wordt je gewoon gevolgd bij je surfen en dat is typisch marktdenken. En deze aanspraak op de website vind ik trouwens wat aanmatigend: "Wij worden steeds meer een profetische stem voor kerk en maatschappij en een gids naar praktische verandering. Zo zijn wij dé inspiratiebron voor groen geloven in een netwerk van kerken." Zelf word ik meer geïnspireerd door iemand als [Paul Kingsnorth](#) die zijn milieuactivisme niet genoeg vond, persoonlijk wel doorging met ecologisch leven, maar zich een paar jaar geleden liet dopen in de Roemeens-orthodoxe kerk. Volg hem op [The Abbey of Misrule](#). Ik zie uit naar zijn [nieuwe boek](#) dat in september verschijnt. Van de Grieks-orthodoxe metropoliet en theoloog [Ioannis Zizioulas](#) is er net een Nederlandse vertaling uitgekomen, [Priesters van de schepping](#), waarin juist die innerlijke houding van eerbied voor de schepping wordt uitgediept, over de band van de (oosters-orthodoxe) eucharistie, opgevat als gave. Over de ecologische crisis zegt Zizioulas o.a. dit (pag. 76): "Misschien is het meest verschrikkelijke gevolg van de ecologische crisis niet zozeer de vernietiging van het milieu, maar de vernietiging van het concept mens. Het milieu kan slechts worden bewaard als het concept van het ware mens-zijn wordt bewaard." Daar zie ik een lijn naar Johannes 1.

²² Dat de kern van het probleem religieus is, stond al in dat beroemde artikel van Lynn White, ['The Historical Roots of Our Ecological Crisis'](#) in: *Science* Vol. 155, No. 3767 (March 10, 1967) 1203-1207. Lees vooral ook deze evaluatie 50 jaar later: Christoph Jedan, ['A Different Kind of Reformation: Revisiting the Lynn White Thesis'](#) in: *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 71/3 (januari 2017) 277-286.

terwijl we officieel belijden dat er maar Eén waarlijk God is. Daar zit het hart van de problemen met milieu en klimaat.

Wat we nodig hebben is een totaal andere manier van kijken naar de werkelijkheid. Een andere taal dus. Zet die bril af die overal geldwaarde in ziet. Zet de bril op die 'scheppen' heet. Durf hardop te zeggen:

*de aarde is des HEEREN, mitsgaders hare volheid,
de wereld en die daar in wonen*

- Psalm 24 in de *Statenvertaling*²³ - en wéét weer dat dat werkelijk waar is. Ontmasker de afgoden die wij zelf geschapen hebben, maar toch gewoon hun gang laten gaan. Dat is wat ik verwacht van de kerk, en dan vooral de plaatselijke kerk die het dichtst bij de mensen staat.

Hoe dat dan 'in de praktijk' moet, is van later zorg. Echte verandering vraagt allereerst om persoonlijke inkeer en omkeer. Dàt is kerkewerk.

-

Tenslotte: wat doen we dan met die - hoogkerkelijke - drie-eenheid van Vader, Zoon en heilige Geest als Johannes daar kennelijk helemaal niet aan gedacht heeft?²⁴ Wat mij betreft: gewoon laten staan, want het hoort al zolang bij het christelijk geloof dat je het niet ineens over de dijk moet kiepen.²⁵ In de liturgie gebruik ik de woorden tamelijk onbekommerd.

Het Griekse wereldbeeld waarin materie en geest twee werelden waren is niet meer het onze. Het middeleeuwse wereldbeeld waarin Christus de allersterkste held en God de allerhoogste koning moest zijn, is ook niet meer het onze. Dan mogen we dat achter ons laten. Dan hoeven we ook geen intellectuele capriolen meer uit te halen over hoe het dan precies zit met drie naturen en één wezen, en of er een rangorde zou zijn tussen die naturen.

Maar die christelijke traditie om over God in drieën te spreken, hoort zeker nog wel bij ons. We moeten er alleen een eigen vertaling bij zoeken, los van hellenistische filosofie uit de oudheid of feodaal machtsdenken uit de middeleeuwen. In ons dagelijkse ochtendgebed - geleerd en geleend van Iona - zeggen Nelleke en ik het in eigen woorden als een geloofsbelijdenis.²⁶ En daarmee willen wij eindigen:

[Nelleke:]

*Met heel Gods kerk belijden wij
dat God overal aanwezig is:*

²³ [Psalm 24,1](#).

²⁴ De Ghanese theologe [Mercy Oduyoye](#), die in 1991 een eredocoraat ontving van mijn eigen Universiteit van Amsterdam, hoorde ik destijds, uitdagend gekleed in uitbundige traditionele Ghanese dracht, haar referaat beginnen met deze woorden: 'I apologize to bother you with such a *trivial* subject as the trinity...' Dat was even slikken voor een zaal vol barthianen. Haar verhaal focuste geheel op het woord 'leven' en dat lijkt mij nog steeds goed aan te sluiten op zowel het begin van Johannes als dat van Genesis.

²⁵ Dit jaar is het precies 1700 jaar geleden dat op het [Concilie van Nicea](#) de basis werd gelegd voor de orthodoxe leer van de triniteit ('drie-eenheid'). Er zijn her en daar bescheiden vieringen van dit feit. Voor wie de historische achtergrond zoekt is [Jona Lenderings 6-delige blog over Nikaia](#) een leerzaam en nuchter beginpunt.

²⁶ Meer uitleg daarover op [mijn website](#).

[samen:]

ZO HOOG VERHEVEN ALS DE SCHEPPER
EN ZO NABIJ ALS DE MENSENZOON,
ALLES DOORDRINGEND MET HEILIGE GEEST.

Amen.

Orgelmuziek

Zingen : *Lied* 488

DIENST VAN HET ANTWOORD

Gebeden

Onze Vader

Mededelingen & toelichting bij collecte

Kinderen komen terug

Slotlied : *Lied* 418

Zegen

Orgelspel

Collecte